

Suomen Arkkitehtiliiton lausunto

Luonnos valtioneuvoston kulttuuripoliittiseksi selonteoksi

Viite: Lausuntopyyntö 2.9.2024, VN/30163/2023

Suomen arkkitehtiliitto on tutustunut lausuntoaineistoihin ja lausuu niistä seuraavasti.

Visio

Selontekoluonnoksen visiossa on esitetty kulttuuripoliittinen tavoitetila 2040-luvulla:

2040-luvulla kulttuuri on Suomea vahvistava ja yhdistävä voima, joka inspiroi rakentamaan kestävämpää, elinvoimaisempaa ja inhimillisempää tulevaisuutta. Onnistuneen kulttuuri- ja elinkeinopolitiikan seurauksena ihmisten kokemus osallisuudesta ja merkityksellisyydestä tuottavat laaja-alaista sivistystä, hyvinvointia sekä yhteiskunnallista ja taloudellista arvoa.

Suomen arkkitehtiliitto kannattaa kulttuuripoliittisen selonteon visiota.

Tavoitteet

Selontekoluonnoksen mukaan pitkän aikavälin kulttuuripoliittikka Suomessa perustuu neljään tavoitteeseen:

- 1. Kulttuuri on muutosvoima*
- 2. Kulttuurin tekijät ja sisällöt avainasemassa*
- 3. Kulttuuri on jokaisen oikeus*
- 4. Kansainvälinen vaikuttavuus syntyy kulttuurista*

Suomen arkkitehtiliitto kannattaa kulttuuripoliittisen selonteon tavoitteita.

Toimenpide-ehdotukset

Selontekoluonnoksessa ehdotetaan yhdeksää toimenpidekokonaisuutta, joista on pyydetty nimeämään viisi tärkeintä, sekä kirjoittamaan niihin liittyvät toimenpide-ehdotukset. Suomen arkkitehtiliiton valitsemat toimenpidekokonaisuudet ja esittämät toimenpide-ehdotukset ovat seuraavat:

Toimenpidekokonaisuus 1: Kulttuurin perusta tulevaisuuskestäväksi

Davosin julistuksen allekirjoittaneet sitoutuvat valtavirtaistamaan ja edistämään korkealaatuisen rakennuskulttuurin ajatusta ja periaatteita kaikkien sidosryhmien keskuudessa, mukaan lukien muut hallinnon edustajat ja suuri yleisö, erityisesti nuoret, sekä korostamaan kaikin asianmukaisin keinoin korkealaatuisen rakennuskulttuurin suotuisaa yhteiskunnallista vaikutusta.

Rakennetun ympäristön lukutaito on perusoikeus, joka tulee taata jokaiselle Suomen kansalaiselle. Panostamalla arkkitehtuurin alan opetukseen ja määrään taiteen perusopetuksessa, turvataan jokaisen mahdollisuus osallistua rakennetun ympäristömme laadukkaaseen ylläpitoon ja kehittämiseen.

Näistä lähtökohdista esitämme kulttuuripoliittiseen ohjelmaan seuraavia toimenpiteitä:

Toimenpide-ehdotus 1: Panostetaan kansalaisille suunnattuun arkkitehtuurikasvatukseen.

Toimenpide-ehdotus 2: Vahvistetaan arkkitehtuurin alan opetusta taiteen perusopetuksessa.

Toimenpidekokonaisuus 3: Pitkäjänteistä ja monialaista kulttuuripolitiikkaa

Rakennusperinnön vaalimista ja kehittämistä tulisi edistää oikeasuhtaisella lainsäädännöllä sekä toimenpiteillä kaikilla hallinnonaloilla ja -tasoilla. Davosin julistuksen mukaan rakennetun ympäristön alalla on kiireellisesti omaksuttava kokonaisvaltainen ja kulttuurilähtöinen lähestymistapa, sekä humanistinen näkemys tavastamme muokata elintilaamme ja perintöä, jonka jätämme jälkeemme.

Kuntien ja valtion kiinteistö- ja toimitilastrategiat ohjaavat omistusten ja toimintojen keskittämiseen ja luopumaan vajaakäyttöisistä kiinteistöistä. Suuntaus näkyy eri puolilla maata sekä taantuvilla alueilla että kaupungeissa.

Museovirasto on esittänyt valtion vanhimman ja keskeisimmän rakennusperinnön pitämistä valtion omistuksessa ja sen asettamista etusijalle valtiokäyttöjä sijoitettaessa.

Vuoden alussa voimaan tulevalla rakentamislailalla ollaan helpottamassa purkamista ja rajoittamassa eri toimijoiden, kuten järjestöjen, museoiden, ely-keskusten, kuntien ja maakuntien, vaikuttamismahdollisuuksia. Purkaminen uhkaa yhä nuorempaa rakennuskantaa kuten esimerkiksi akateemikko Juha Leiviskän suunnittelemissa kohteissa. Moderni rakennuskanta sekä taantuvilla että kasvavilla alueilla ansaitsee analyttisen arvioinnin sen säilyttämisestä, korjaamisesta ja kehittämisestä.

Näistä lähtökohdista esitämme kulttuuripoliittiseen ohjelmaan seuraavia toimenpiteitä:

Toimenpide-ehdotus 1: Valtio asettaa kulttuuriset arvot lyhyen aikavälin taloudellisen hyödyn edelle lainsäädännössä.

Toimenpide-ehdotus 2: Valtio kaikilla hallinnonaloillaan ja -tasoillaan takaa riittävät resurssit alueellisten vastuumuseoiden kulttuuriympäristötehtäviin sekä restauroinnin ja rakennuskonservoinnin koulutukseen.

Toimenpide-ehdotus 3: Valtio päättää säilyttää vanhimman ja keskeisimmän rakennusperinnön omistuksessaan ja asettaa sen etusijalle valtiokäyttöjä sijoitettaessa.

Toimenpide-ehdotus 4: Kulttuuripoliittinen ohjelma tukee avointa, laajapohjaista keskustelua rakennusperintömme kehittämistä ja vaalimisesta laajan yhteiskunnallisen tuen saavuttamiseksi.

Toimenpidekokonaisuus 4: Uudistumisen, kestävyys ja kasvun mahdollistaminen

Edistämällä arkkitehtuurikilpailuja ja laatuperusteisia suunnittelupalveluiden hankintoja tuetaan kestävä kasvua. SAFAn ja Arkkitehtitoimistojen Liitto ATL:n hankintakyselyn (2022) mukaan nykyinen hankintalaki ei tue uusien ja pienten arkkitehtitoimistojen pääsyä alalle eikä siten tue alan uudistumista tai innovaatioiden syntyä. Hankintalainsäädäntömme ei ota riittävästi huomioon immateriaalioikeuksia tai arkkitehtipalvelujen hankinnan erityispiirteitä. EU:n hankintadirektiivin päivitys on käynnistymässä, jolloin näihin epäkohtiin voidaan vaikuttaa EU-tasolla.

Davosin julistuksen mukaan monialaisten ja laajaa keskustelua herättävien suunnittelukilpailujen järjestäminen on yksi tärkeimmistä keinoista edistää rakennuskulttuurin korkeaa laatua. Arkkitehtuurikilpailuilla on Suomessa pitkät perinteet. SAFAn sidosryhmäkyselyn mukaan arkkitehtuurikilpailut tuovat laadukkaita vaihtoehtoja ja positiivista näkyvyyttä hankkeille (80% vastaajista). SAFAn myöntämät arkkitehtuuripalkinnot lisäävät arkkitehtuurin arvostusta (85% vastaajista).

Suomessa investoinnit aineettomaan pääomaan ovat vähentyneet selvästi vuoden 2008 jälkeen, minkä seurauksena työn tuottavuuden kasvu kangertele. Suomessa aineeton pääomakanta syntyy pääosin tutkimus- ja kehitystoiminnasta sekä arkkitehti- ja insinöörisuunnittelusta, joiden merkitys on huomattavasti suurempi kuin esimerkiksi ohjelmistojen, tietokantojen ja datan. (Helsingin Sanomat 19.5.2024). Panostus laadukkaaseen arkkitehti- ja insinöörisuunnitteluun tuottaa siten muiden hyötyjen ohella taloudellista kasvua.

Näistä lähtökohdista esitämme kulttuuripoliittiseen ohjelmaan seuraavia toimenpiteitä:

Toimenpide-ehdotus 1: Vaikutetaan aktiivisesti EU:n hankintadirektiivin päivitykseen.

Toimenpide-ehdotus 2: Korostetaan direktiivissä huomioitavia laadullisia laatuvaatimuksia immateriaalipalvelujen hankintaperusteena ja arkkitehtipalvelujen hankinnan erityispiirteinä.

Toimenpide-ehdotus 3: Käynnistetään kansallisen hankintalainsäädännön uudistus viimeistään EU:n päivitetyn hankintadirektiivin pohjalta.

Toimenpide-ehdotus 4: Valtion ja sen liikelaitosten sekä muiden julkisten toimijoiden edellytetään sitoutuvan laatuperusteisiin hankintoihin ja tunnistamaan arkkitehtuurihankintojen erityispiirteet

Toimenpidekokonaisuus 6: Yhteinen linja politiikassa

Suomen arkkitehtuuripoliittisen ohjelman toteutusta, seurantaa ja viestintää tulee tehostaa merkittävästi. Davosin julistuksen mukaan rakennuskulttuuri on yhteinen hyödyke, josta hallitusten, järjestöjen ja yksityisen sektorin on kannettava yhdessä vastuuta, ja että siihen liittyviä kulttuurisia, yhteiskunnallisia, taloudellisia, teknisiä ja ympäristönäkökohtia koskevaa tietoisuutta on lisättävä pikaisesti.

Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma 2022-2035 toimii kehyksenä rakennetun elinympäristön laadun kehittämiseksi vuoteen 2035 asti.

Näistä lähtökohdista esitämme kulttuuripoliittiseen ohjelmaan seuraavia toimenpiteitä:

Toimenpide-ehdotus 1: Varmistetaan, että valtiolla on tulevaisuudessa vakituinen arkkitehtuurin asiantuntija niin kulttuuri- kuin ympäristöpoliittisten päätösten valmistelussa ja vaikutusten arvioinnissa.

Toimenpide-ehdotus 2: Taataan riittävät taloudelliset resurssit arkkitehtuuripoliittiseen työhön sen eri tasoilla. Kytetään erityisesti paikallistason toimijat mukaan ja turvataan paikallisapolytön rahoitus.

Toimenpidekokonaisuus 8: Kansainvälistyvä kulttuuri

Arkkitehtuurin alan riittävä koulutus yliopistoissa sekä osaaminen julkisissa viroissa ja toimissa tulee turvata. Rakentamisen, investointien ja yhteisen elinympäristömme tulevaisuuden kannalta on välttämättömän tärkeää, jotta alan osaajia on myös tulevaisuudessa riittävästi. Suomen Arkkitehtiliiton SAFAn ja Rakennusinsinöörit- ja arkkitehdit RIAN Arkkitehtuurin alan osaamistarpeet ja työvoima -raportti (2023) on yksi Suomen arkkitehtuuripoliittisen ohjelman 2022-2035 toimenpiteistä. Selvitys osoittaa kiistatta, että alalle on syntymässä samanaikaisesti sekä uusia vaativia osaamistarpeita että huomattava pula ammattilaisista. Osaajapula koskee erityisesti pienten kuntien vaativimpia tehtäviä. Pelkästään kuntasektorilla työskentelevistä arkkitehteistä eläköityy yli 40 prosenttia kuluvan vuosikymmenen aikana.

Näistä lähtökohdista esitämme kulttuuripoliittiseen ohjelmaan seuraavia toimenpiteitä:

Toimenpide-ehdotus 1: Taataan riittävät resurssit aloituspaikkojen lisäämiseksi 10-15 prosentilla yliopistojen arkkitehtikoulutuksen nykyisissä yksiköissä.

Toimenpide-ehdotus 2: Selvitetään tarkemmin, miten ulkomaalaisia, Suomessa kouluttautuneita arkkitehteja sekä Suomeen saapuneita arkkitehteja voidaan työllistää nykyistä paremmin esimerkiksi palveluviennissä ja kunta-alan tehtävissä.

Suomen arkkitehtiliiton rooli toimeenpanossa

Suomen arkkitehtiliitto on sitoutunut tukemaan ehdottamiensa toimenpiteiden toimeenpanoa. Suomen arkkitehtiliitto edistää arkkitehtuurikasvatusta ja arkkitehtuurikoulutusta, auttaa arkkitehtuurikilpailujen järjestämisessä, tukee kansainvälisten arkkitehtien toimintaedellytyksiä sekä edistää arkkitehtuuripoliittista työtä sen eri tasoilla.

Tiivistelmä - arkkitehtuuri on kulttuurin ytimessä

Arkkitehtuuripolitiikka on osa kulttuuripolitiikkaa. Suomen valtakunnallisessa arkkitehtuuripoliittisessa ohjelmassa 2022–2035 ”Kohti kestävästä arkkitehtuurista” painotetaan kasvatuksen ja koulutuksen sekä tiedon ja viestinnän merkitystä, jotta elinympäristöä koskevat kestävyystavoitteet voidaan saavuttaa. Valtakunnallisen arkkitehtuuripoliittisen ohjelman toteuttaminen tulisi olla osa kulttuuripoliittisen selonteon sisältöä.

Suomi on sitoutunut Davosin julistukseen ”Kohti korkealaatuista eurooppalaista rakennuskulttuuria (2018)”, jonka mukaan korkealaatuisella rakennetulla ympäristöllä on ratkaiseva merkitys sellaisen kestävästä yhteiskunnan luomisessa, jonka ominaispiirteitä ovat hyvä elämänlaatu, kulttuurien monimuotoisuus, yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointi, sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja yhteenkuuluvuus sekä talouden tehokkuus.

Korkealaatuista rakennuskulttuuria syntyy hyvällä suunnittelulla ja asettamalla kulttuuriset arvot lyhyen aikavälin taloudellisen hyödyn edelle. Tapamme käyttää, ylläpitää ja vaalia kulttuuriperintöämme on ratkaisevaa korkealaatuisen rakennuskulttuurin vaalimisessa. Yhdyskuntasuunnittelulla ja kaupunkiarkkitehtuurilla tuetaan rakennuskulttuurin säilyttämistä sekä uuden rakennuskulttuurin syntymistä. Arkkitehtuurin on oltava kehityspolitiikan keskiössä koko Suomessa, niin kaupungeissa kuin harvaan asutuilla seuduilla.

Kulttuuripoliittisen selonteon tulee tuottaa kunnianhimoinen tulevaisuuskuva Suomen taide- ja kulttuuripolitiikan pitkäjänteisen kehittämisen. Arkkitehtuuri ja korkealaatuinen rakennuskulttuuri ovat olennainen osa tätä tulevaisuuskuva - kulttuuri on rakennetun ympäristön ytimessä.

Kulttuuripoliittisessa selonteossa tulee huomioida Davosin julistuksen velvoitteet ja näin varmistaa, että arkkitehtuurin merkittävä rooli osana suomalaista kulttuuripolitiikkaa tulee huomioiduksi.

Helsingissä 11.10.2024

Asko Takala
puheenjohtaja

Arja Lukin
pääsihteeri

Suomen Arkkitehtiliitto SAFA